

DAGBOEK DER ORDONNANTIENS 1829-1841



Twee voorschriftenboeken uit een Leuvense apotheek ten tijde van de Belgische Omwenteling

Lezing van **apr. C. Desmidt** tijdens het Congres te Geel op 9 april 2011

Het zal snel duidelijk worden, dat de aangekondigde titel niet overeenstemt met de werkelijkheid. Het betreft hier twee voorschriftenboeken van een apotheek in een Vlaamse provinciestad, die de periode 1829 tot 1841 omspannt.

Het was een beroerde periode. De noordelijke en zuidelijke Nederlanden gingen terug uit elkaar: de onafhankelijkheid van België in 1830. Men was echter volop in de periode van verwerking van de modernisering ten gevolge van de Franse revolutie, sneller in het Noorden dan in het Zuiden: het decimale maten- en gewichtenstelsel deed zijn intrede. Hetzelfde gold voor het muntwezen. Ook meer en meer scheikundige stoffen werden gebruikt in de geneeskunde. Dus een boeiende tijd.



De twee voorschriftenboeken zijn afkomstig van apotheker Van den Bussche, destijds gevestigd in de Brusselsestraat in Leuven. Evengoed als zijn echtgenote een trouw lid van de Kring voor de Geschiedenis van de Farmacie in Benelux. Hij bezat buiten Leuven ook een prachtige tuin. Na de overname is de apotheek verhuisd enkele huizen verder.

Men zou dus kunnen veronderstellen dat deze voorschriftenboeken opgesteld zijn door één van de voorgangers van collega Van den Bussche.

De werkelijkheid is echter iets ingewikkelder, zoals altijd.

Welke zijn de concrete gegevens?

Men sprak toen van een 'DAGBOEK DER ORDONNANTIENS OVER 1829' of over een volgend jaar.

Nergens vinden we een stempel of handtekening, die verwijzen naar de naam van een apotheker. Binnen op het kaft zijn wel enkele namen genoteerd, meestal met nog te betalen bedragen, die later doorstreept zijn, of adressen die de apotheker wilde onthouden.

Deel I: behelst de jaren 1829 t/m 1832.

Vooran:

Charles Gaesemans in de Diesterstraat te Loven.

Pagter rulens dock, 26 janry, Voortpeerdstraat

D'Heer groenendaele.

Met telkens een magistrale bereiding er na.

Achteraan:

Jean Joseph Maes, koopman meubelen in de Tienschestraat N° 88 te Loven.

Monsieur Carnin, aubergiste, rue depour(?) à Tirlemont.

Jan Nuyens, ontv. de 26 7(septem)ber 1832 6 guld. nederlands.

Deel II: behelst de jaren 1833 t/m 1841.

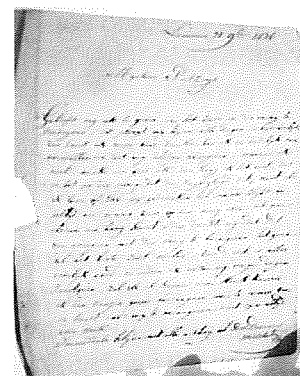
Achteraan: hier komt verschillende malen de naam Copermans voor, die een lopende rekening heeft en betaald heeft tot op een bepaalde datum.

Dus nergens een verwijzing naar een apotheker.

Maar we vinden in Deel II wel papertjes, brieven en dergelijke met vragen voor een geneesmiddel of een hernieuwing van een bereiding en dan wordt het interessant en steeds komt daar de naam van apotheker Putzeys voor.

Zo is er de specificatie van geleverde medicamenten, gedaan ten dienste van de heer Devadder door apotheker Putzeys in 1836.

Zo is er een brief, gedateerd Lummen 21 november 1836, aan mijnheer Putzeys, apotheker te Herck; met vraag voor een remedie voor de maag. (Foto).



Tenslotte een brief van een zekere Michiels, gedateerd Haelen, september 1838, aan mijnheer Putzeys. Met de vraag een fles opnieuw te bereiden, daar die gebroken was. Het betreft recept 1075 van dr. Moureau voor mr. Michiels te Haelen, vermeld in het voorschriftenboek op datum van 27 september 1838.

Er is nog een andere reden, waarom we hier te doen hebben met een apotheker in Herck. Boven de naam van de patiënt wordt steeds de gemeente vermeld waar de patiënt woont.

Steeds komen de namen van Herck, Schulen, Lummen, Haelen, Rummen, Donck enz. terug. Dit zijn allemaal namen van dorpen in de omgeving van Herk-de-Stad.

Hiermede komt onomstotelijk vast te staan dat deze voorschriftenboeken toebehoorden aan apr. Putzeys, zeker t/m 1841 gevestigd in Herck, heden Herk-de-Stad, ten westen van Hasselt in Limburg.

Nu rijst de vraag hoe kwamen die voorschriftenboeken bij onze collega Van den Bussche?

Er zijn twee mogelijkheden:

- Een eerste mogelijkheid is de volgende: mevr. Emiel Van den Bussche, geboren Maria Enckels (apothekersdiploma in 1948) is de dochter van apr. Raymond Enckels (1892-1968), die gevestigd was in Herk-de-Stad (promotie Leuven 1913) als apotheker. Was deze een van de opvolgers van Putzeys?

- Een tweede mogelijkheid: volgens de Guide Fidèle, uitgave J.Moris, Brussel anno 1766 was er in Leuven in de Brusselse straat een apothekèr Jacobus Janssen. Waarschijnlijk is dat de eerste bewoner van dat huis, waar Van den Bussche zijn beroep uitoefende. Dan is er een hiaat, maar dan duikt de naam op van apotheker Joseph Muset, Brusselsestraat 178, die zijn diploma in Leuven behaalde in 1874 en overleed in 1925. Renaat Van den Bussche (1891-1981) neemt de apotheek Muset over in 1923. Hierna neemt Emiel ze over.

Het hiaat, waarvan hoger sprake, kan opgevuld geweest zijn na Janssen, door X en daarna door Putzeys (vanaf 1842) tot ongeveer 1875. Daarna kon Muset overgenomen hebben.

De reden waarom Putzeys van Herk-de-Stad naar Leuven verhuisd zou zijn, zou tweërlei kunnen zijn: de verslechterende economische toestand en de cumul op het platte land.

De eerste mogelijkheid lijkt me waarschijnlijker. Immers Raymond Enckels was een gedreven man: hij is bekend voor zijn belangstelling voor de plantkunde, de insectenkunde en de paddenstoelen. In 1951 stelt hij samen met G. Gielen een "Geïllustreerde Flora voor Zuid-Nederland" samen. Van zijn hand verscheen 'Fauna van onze flora' in 1968. Daarom schijnt het mij logisch dat hij ook een liefde had voor oude voorschriftenboeken.

In dit geval moeten er één of twee apothekers geweest zijn tussen 1841 (na Putzeys tot 1915 voor Enckels), tenzij de voorschriftenboeken van Putzeys na 1841 niet bewaard zijn.

Verder onderzoek heeft de tweede mogelijkheid bevestigd. Bij het intikken op Google: Herk-de-Stad, apothekers, 19^{de} eeuw, krijgen we o.a.: 1978-56 Geschiedenis: Kring Geschiedenis KAVA.be/SCANS/1978-056: Verdienstelijk apotheker uit Herk-de-Stad.

Uit de inleiding van het artikel van apotheker R. Arnouts (voordracht op bijeenkomst van de Kring van de Geschiedenis van de Farmacie in Benelux op 24 en 25 september 1977) citeer ik het volgende:

'Apotheker Raymond, Clement, Bernard, Emile Enckels is te Herk-de-Stad geboren op 23 november 1892; hij is de zoon van apotheker Emile Enckels die uit zijn geboorteplaats (geboren Halen 7-9-1860) op 9 december 1886 naar Herk-de-Stad komt om er apotheker Johannes, Hubertus Lux bij te staan, en later, na diens overlijden op 11 maart 1887 de apotheek over te nemen. Deze apotheek bestond reeds vanaf het begin van de 19^{de} eeuw. De voorganger van apotheker Lux is ook gekend: Johannes Ludovicus Putzeys, Sint-Truidenaar (geboren 11-1-1796), die op 29 juli 1885 te Herk-de-Stad overleed. In 1957 behoorde de apotheek (nu Apotheek U. De Waele) aan de echtgenote van Raymond Enckels' overleden zoon; zij is nog steeds op de markt van Herk-de-Stad gelegen, maar sedert een tiental jaren volledig gemoderniseerd. Van de oude apotheek zijn twee voorschriftenboeken bewaard gebleven; zij dateren van januari 1892 (fout: moet 1829 zijn) tot mei 1841 en zijn in het bezit van apotheker Maria Van den Bussche-Enckels te Leuven.'

Hiermee is wel duidelijk vastgesteld dat beide voorschriftenboeken behoorden aan apotheker Putzeys te Herk-de-Stad.

Inhoud.

Daar het om ongeveer 19.000 nummers gaat is een totaal overzicht onmogelijk. Zoals ik een viertal jaren geleden gedaan heb met de voorschriftenboeken van Apotheek Clerinx te Turnhout over de periode 1906 tot 1921 heb ik gewerkt met steekproeven.

Hulpmiddelen en werkwijze.

Daar de meeste grondstoffen, voornamelijk de plantaardige, totaal obsoleet zijn en niet meer gebruikt worden, wat ook het geval is voor bereidingen, zijn ze dikwijls onbekend. Onze generatie heeft ze nog wel gedeeltelijk tijdens de opleiding leren kennen. Daarom is het goed over enkele referentiewerken te beschikken.

Ik noem hier de Dorvault, uitgave 1923. Verder een aantal vroege farmacopees: de Batava 1805, de Belgica 1823, uitgave Hagae-comitis of de uitgave Dordraci uit 1840, waarin naar een bepaalde bereiding verwezen wordt of de Neerlandica van 1851.

Men beschikt best ook over:

- Het Antidotarium Gandavense 1663, waarnaar ook verwezen wordt in een bepaalde bereiding.
- De Pharmacopea Leodiensis 1741, de Luikse Farmacopee.
- De Pharmacopea Borussica 1799 (Pruisen).

Deze laatste drie zijn in de facsimile uitgave van wijlen C. De Backer beschikbaar.

We nemen de eerste 20 nummers van één maand per jaar. Voor de eerste 7 jaar is dat de maand januari, verder telkens een andere maand. Zo hebben we ongeveer 260 voorschriften onderzocht met een kleine 400 bereidingen.

De inhoud van de bereidingen vereenvoudigt in de loop van deze dertien jaar. We zien alleen maar bereidingen, geen verbandmiddelen. Van specialiteiten was nog geen sprake.

Taal.

In de eerste jaren: 1829-1830 is het Latijn en Nederlands. Daarna zien we naast het Latijn meer en meer het Frans, zeker vanaf 1833.

Bladschikking.

Elk jaar begint met dezelfde religieuze aanroeping:

Nomen domini sit benedictum (De naam van de Heer weze gezegend).

Voor de maanden werden afkortingen gebruikt. Deze bevinden zich midden op de bladzijden: janry, febry, meert, april, may, juny, july, augst, 7ber, 8ber, 9ber, 10ber .

Wat vinden we er dan nog ?

In de meest linkse kolom de nummering van het voorschrift. In de volgende kolom de naam van de dokter: Stevens, Vande Laer, Reenders, enz.

Vervolgens een kolom met gegevens betreffende de patiënt:

bovenaan de woonplaats: Herck, Nieuwmolen, Haelen, Lummen, enz.

daaronder de naam, voornaam, soms de aanspreektitel: De Jongvrouwe, Burgemeester, D'Heer, armen Miek, Advocaat.....

Vervolgens de formule beginnend met een vast teken, waarschijnlijk een afkorting en overeenstemmend met het huidige R/(recipe). Er worden veel afkortingen gebruikt. De hoeveelheden worden in kleine Romeinse cijfers aangeduid.

In de bereiding zelf worden er soms bereidingsvoorschriften aangeduid: Coq, Perf., Saturat.

De gebruikswijze voor de patiënt wordt nooit vermeld.

Nummering.

Deze loopt per jaar en duidt op het voorschrift. Dus op één voorschrift kunnen verschillende bereidingen geschreven staan.

Aantal Voorschriften.

1829	1410	1836	1121
1830	1387	1837	1524
1831	1494	1838	1440
1832	1398	1839	2102
1833	1430	1840	1955
1834	1460	1841	822(tot 12mei.)
1835	1305		

Het oplopen van het aantal heeft te maken met het feit dat er in de latere jaren meestal maar één bereiding per voorschrift staat. Men ziet ook dat er geen onrust geweest is op het platteland in Limburg in 1830-1831, dus tijdens de Belgische Opstand. Ik denk hierbij aan het dalend aantal voorschriften van augustus 1914.

Vormen.

Hierbij gebruik ik de tabel, die collega A. Bierman gebruikt voor de bespreking van de verschillende vormen in de Nederlandse Farmacopees van de 19^{de} eeuw in haar boek "*Farmacie in de 19^{de} eeuw in de (Noordelijke) Nederlanden*".

Tabel 1

vorm	1829	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841
Capsulae													
Chartae													
Electuaria	1	2	1	1								1	
Emplastra		2	4	5	1	1	1		1	1		2	
Gossypia													
Granulae													
Linimenta	4		1	1		2	2				2	1	
Pilulae					1	1	1						
Pulveres	5	3	3	1	5	8	4	3	6	5	4	5	4
Solutiones	10	19	9	22	18	23	19	21	15	17	12	12	12
Specia	5	2	3		4	4		3			1		
Suppositoria											1		
Tela													
Trochisci													
Unguenta	2	1	9	1	3	2		6	1	3	5	1	1
Hirudines	2	4	2	1		6	4	1	1	2	2		
Totaal	29	33	32	32	31	44	31	38	23	28	24	22	21

Electuaria:

Deze verminderen met de jaren.

Emplastra:

Ook deze verminderen.

Linimenta:

Het aantal blijft stabiel.

Pilula:

Idem.

Pulveres:

Hier moet men onderscheid maken tussen de totale poeders en de verdeelde poeders. Het aantal staat dan aangegeven in Romeinse cijfers in hoofdletters. Het aantal van de te verdelen poeders gaat in stijgende lijn.

Solutiones:

Deze vormen de hoofdmoot van de bereidingen. Het zijn meestal bereidingen voor inwendig gebruik, met in hoofdzaak bestanddelen van plantaardige oorsprong. De hoeveelheid schommelt altijd tussen de 300 en 400 cc. In de laatste jaren zien we chemische stoffen opduiken: kinine sulfat (of een zout van ferro cyanaat met kinine), zelfs morfine en anorganische zouten: natrium sulfaat, kaliumsulfaat en loodsubacetaat (Goulard opl.).

Specia:

De theemengsels gaan ook in dalende lijn.

Suppositoria zijn zelden: 1 bereiding (nr.1918 in 1840).

Het aantal zalven blijft stabiel. De hoeveelheid schommelt altijd rond 100 g.

Dosissen.

De hoeveelheden werden aangegeven in het medicinale gewichtensysteem (6,7,8).

Pond (369,126 g) = 12 ons

Ons (30,760 g) = 8 drachma

Drachma (3,845 g) = 3 scrupel

Scrupel (1,282 g) = 20 grein

Grein (0,064 g).

Zie hiervoor ook de Antidotarium Gandavense 1663, blz. 1, voornamelijk voor de symbolen.

Na het symbool van pond, ons (unc), dragm(dr), scrupel(sc.), greins(gr) staat het aantal in kleine Romeinse cijfers: j=1, ij=2, iv =4, enz.... Zo direct na het symbool van het gewicht een Bof s staat, betekent dit de helft.

In België werd dit systeem in 1855 vervangen door het decimale systeem. In Nederland werd het medicinaal gewichtensysteem pas afgeschaft per 31 dec. 1871. (Ned. KB. van 5 maart 1871).

Bereidingen.

We gaan nu een twintigtal bereidingen uitgebreider bekijken.

Eerst de oorspronkelijke tekst met daarna de geprinte tekst met eventueel een verduidelijking. Dan worden de hoeveelheden omgerekend naar grammen. Zo kunnen we ons een veel beter beeld vormen van het toenmalig geneesmiddelengebruik. Voor sterk werkende bestanddelen worden de hoeveelheden vergeleken met de huidige gangbare dosissen.

1829/1

In nomine Domini Amen					
	+	herck	1 jaary		
		capivi	1 jaary		
		herck	1 jaary		
		herck	1 jaary		
		herck	1 jaary		

Koortswerend.

De mengeling om het decoct te bereiden bevat gentiaanwortel, kamille en eikebast in gelijke delen. (Dorvault blz.799).

secundum Mars: waarin Ferri tartraat was opgelost.(1) Na elke bereiding komen de letters Du(o), (s) of niets voor. De betekenis hiervan ontgaat mij.

Prijs: 1(a) 6(b) 0(c)

1829.14

	+	herck	1 jaary		
		de Dochterdoin	1 jaary		
		herck	1 jaary		
		herck	1 jaary		
		herck	1 jaary		

Acet vin.unc.iv, (123,04 g)
 sal Tart.(Kaliumtartraat) Q.s. ad perf. sat.;
 add extr.gramin. dr(agm).iii, (11,53 g)
 spec diatr.frig. dr.qs, (2)
 syr fl. Pap.rhoad.unc.ii, (61,52 g)
 aq.fl. sambuci unc.iii (92,28 g)

We bekommen een vloeibare oplossing van ongeveer 250 cc.

Laxeermiddel?
 Prijs: 18(b)

1829.19

<i>zenders</i>	<i>haeden</i>	<i>7 junij</i>			
<i>imo</i>	<i>de jouskroun</i>	<i>cremor tart. sem. fenic. a unc. ij</i>			
<i>7</i>	<i>jalabb</i>	<i>baec. laur. Myrrh. Theriac Venet sabin</i>			
		<i>a unc. sem. mf Dos N° iij. de</i>			

Cremor Tart (Kalium bitartraat, wijnsteen),
 sem.foenugrec a(a) unc q.s.(31,76 g van elk);
 bacca lauri,
 Myrrhe,
 Theriac venet sabin a(a) unc.sem (=half ons=15,38 g van elk)
 mf Dos N° iij.(Maak een aantal pakketten.)

Laxerend, pijnstillend (Theriac bevat opiumpoeder).
 Prijs: 16(b) 8(c)

1830.2

<i>h</i>	<i>Deer</i>	<i>herk</i>	<i>1 junij</i>		
	<i>armen</i>	<i>de</i>	<i>Sulph. quinin gr.vi</i>		
	<i>veout</i>	<i>un.ij</i>	<i>liq. stom</i>		
	<i>junsters</i>	<i>unc.vi</i>	<i>aq. foenicul</i>		

Sulph.quinin gr(ein).vi (0,064 x 6= 0,384 g)
 Syr althea unc.ij (2) (61,52)
 Liq. Stom.(3) Unc i (30,76 g)
 Aq.foenugrec.Unc vi (184,56 g)

Eetlustopwekker (bitterstof).

Prijs: 62(c)

1830.3/

3	De laur 1mo	hecten Joseph hays.	de hirudin by aq. laxator vienn. unc. v pulv rad conv. jalapp. gr. x syr rad 5 aper. unc. iij aq. hord unc. iij	1 jarney Duer 2 6 12
---	----------------	---------------------------	--	-------------------------------

Aq. laxat. vienn. Unc v (153,8g)
 Pulv. rad. conv. Jalapp. gr. x (0,64 g)
 Syr rad 5 Unc ii, (61,52 g)
 Aq. hord. Unc. iij (92,28 g)

De 5 wortel siroop: samengestelde venkel sir, nog in het NF 3, 1954: rad. apii grav., rad. asparag., rad. foenicul., rad. petroselin., rad. rusci aculeat. aa 10g, verd. azijnzuur BP IV 40 g, met volgende bereidingswijze: knip de wortels, voeg azijnzuur en 350 cc water toe, laat trekken ged. 18 uur neem 350cc vloeist en 650 suiker, los koud op. Toen waarschijnlijk bereid volgens het Antidotarium Gandavense 1663 blz.64.

Prijs: 18(a) 0(b)

1830.16/

1	heren armen de Stom h. jenssens	de jarney by aq. fl. til unc. viij elix. Stom h. syr Cort aurant. a unc. iij liq. anodin M. H.	30
---	--	--	----

Aq. fl. Til. unc viij (215,32 g)
 Elixir Stom (3).
 Syr cort. Aurant. aa unc. i (30,76 g)
 Liq. anodin M.H. (mineralis Hofmann). dr. i (3,84 g), ook aether sulfuricus alcohol genoemd: Gelijke delen alcohol en ether sulfuricus: misce, sit graduum triginta duorum. (32°) (Belgica 1840, blz.242.

Prijs (armen): 90(c)

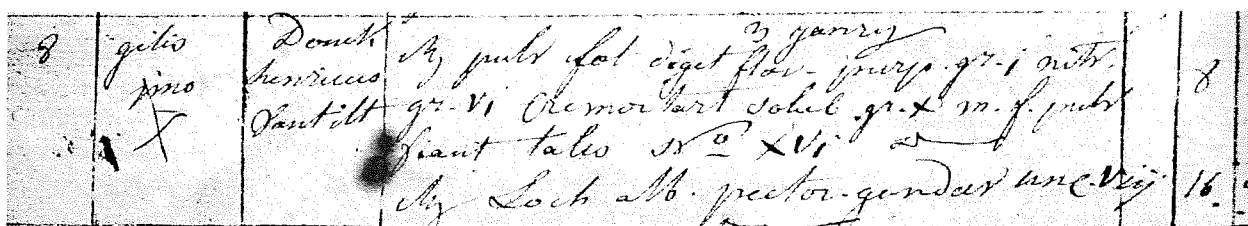
1830.17/

17	De laur 1	heren proctor hothaus	de jarney by aq. fl. samb. unc. viij spec. diats fiig. Drij extr. rad gamin unc. iij Syr. sambuc. unc. iij de hirudin. a unc. viij	16 12
----	--------------	-----------------------------	--	----------

Aq.fl.sambuci unc viii (246,08 g)
 Sp.diatrib.frig dr.ij(2)(61,52 g)(Ph.Gandavense 1663 blz.127); kan
 vervangen worden door Poudre d'Haley, Dorv.1166.
 Extr.rad.gramin unc sem.(half)(15,38 g
 Syr.sambuc.unc ij(2)(61.52 g)

Prijs: 15(b)

1831.8



Pulv.fol. digit. flav.purp. gr.i (0,064 g) (gewone dosis :0,200g)
 Nitr(kalium nitraat). gr vi(0,384 g) (gewone dosis :0,500 g
 Cremor.tartr. solub. Gr.x (0,640 g) (kal.bitarraat,wijnsteen)
 MF pulv. Fiant tales n° XVI

Waterafdrijvend .

Hier worden de hoeveelheden per poeder aangegeven.

Prijs: 8(b).

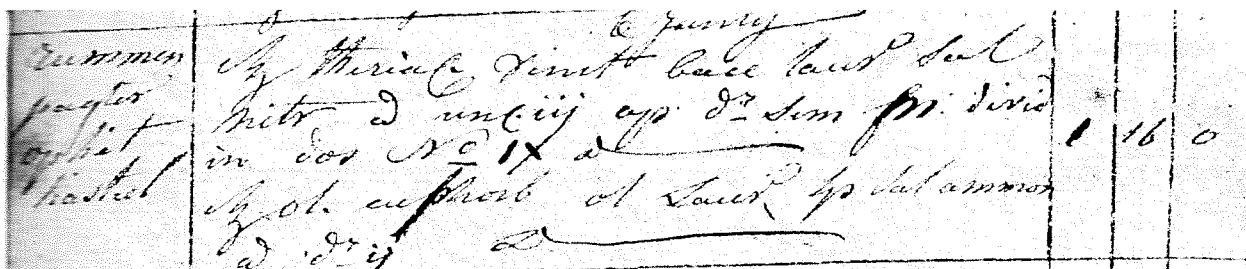
1831.8b

(Zie onderste lijn bovenstaande afbeelding)

Looch alb. Pector.Gandavensis unc viij (5+3) =246,08 g. Stond nog in de BP IV. Zelf nog gemaakt in 1965, voorschrift Dr.Van Ussel, Turnhout. Zeer omslachtig, vandaar de hoge prijs.
 Hier wordt verwezen naar de Gentse stadsfarmacopee. Staat niet in de uitgave van 1663, die ongeveer 100 jaar van kracht bleef. Er waren nog twee uitgaven er na.

Prijs: 16(b)

1831.14/



Theriac venet.
 Bacc.lauri
 Sal nitr (kalium nitraat) aa.unc.ij(3) (92,28 g)
 ap(?) dr.sem. fn divid. in dos N° IX.
 4 g Theriac bevat o.a. 0,050g Opiumpoeder of 0,025 g opium
 droogextract of 5 mg morfine.

Theriac venet. is een electuarium(likpot) en bevat 58 bestanddelen. We hebben hier dus ongeveer 10 mg morfine per dosis.

Prijs:1(a) 16(b) a(c).

1832.6

5	Muris	Danck martini	ij aq. rosat unc. viij ^{3 juncij} ij sp. vin gtt viij ij cerat saturn. goulard unc. iij
	X	Sardij	

R: Cerat .saturn. goulard unc iij((3) 92,28 g

cfr. Unguenum saturninum , Pharmacopoea Borussica 1799, blz. 165

Prijs: 10(b).

1833

Hier zijn we in het deel twee.

Voor één ons (30,76 g) gebruikt men naast de afkorting unc. ook het teken .

1833.4

la	zender	herck betje prorot	ij sacch. mann. a zij ^{1 juncij} ij sp. vin lamp. zij — juniper. 3d	mechoacan. zij violet zij
----	--------	--------------------------	--	------------------------------

Sacch.Mann aa onc. ij (61,52 g),
 Mechoacan onc.i (30,76 g).

Het laatste bestanddeel is verwand aan de Jalappawortel(4).
 Dus een laxerende bereiding.

1833.5

3	giraalt NH	<p>1 jarney</p> <p>ij foenigr. bacc. lauri. 2. 1/2 ij rad aristoloch long 1/2 ij mithridat col. ormeau 5 1/2 1/2 minidost 1/2 alii elixir unct. XV</p>
---	---------------	--

Foenugrec, bacc. lauri aa unc. ij (61,52 g),
 rad Aristolochia longa unc. i (30,76 g)
 Mithridat., (5)
 Bal. Ormeau(f) ad unc. semen (15,38 g)
 misce dose N°5

Mithridate is een variant van Theriac. Beide bevatten Opium.

1833.10

10	herst armen M. Mathij	<p>1 jarney</p> <p>ij Decoet hord. amygd ph. Belg. 1/2 ij Gg arabum 1/2 ij syr alth unct. ij</p>
----	-----------------------------	---

Decoet hord. amygdal. ph. belge (1823) lb I (369,126 g)
 Gg arab. unc. i. (30,76 g)
 Syr. althea unc. ij. (61,52 g)

Hier wordt amygdal. decorticati bedoeld (ook wel mundati genoemd, dorvault). Zo staat het in de Ph. Belge 1823, blz. 184. Hordei mundati is gepelde gerst.
 Eigenlijk wordt hier een Looch gemaakt van amandelen met een decoet van gepelde gerst.
 Prijs: 26(©)

1834.02

2.	Herstons X Dandermans	<p>1 jarney</p> <p>ij Decoet lich. yslandic unct. 1/2 ij extr. helen. 1/2 ij - centaur. min. dr. j acet morph. gr. ii syr thead unct. ij</p>
----	-----------------------------	--

Decoet Lichen Yslandicus unc. xi (338,36 g)
 extr. helen. dr. j (3,845 g)
 - centaur. min. dr. j (3,845 g) (- betekent dezelfde vorm als het voorgaande.)
 acetate morphine gr. ii (2), (0,128 g),
 syr (fl. pap.) rhoad. Unc. js (1,5) (46,14 g)

De hoeveelheid morfine acetaat bedraagt ongeveer 5 mg per 15 ml.

Morfine werd geïsoleerd in 1804 door Serturner.

Prijs: 16(b).

1834.09

9 Michiels Donet. By lich. ysland unci joff tusseling Scabi. d. s.
ima beringd. Quoniam d. p. in rad. et lb. unci. liquirit. q. s.
ant. 1/2. Colletburg. Sy ungt per part. 1/2. s.
1/2. mafs. pilul. balo. full. 1/2. s. extra Cicuta
hyoscyam. aa scr. lj. 2. (2,564 g)
pulv. liquiritiae q. s. f. pilulae gr iv. (0,256 g).
Syrup. ab. de. ricat. ad. magnet. pulv. m. m. s.

Mafs pil balsam full(?) unc.i (30,76 g)
extr.cicuta
- hyoscyam. aa scr. lj (2) (2,564 g)
pulv.liquiritiae q.s.f.pilulae gr iv (0,256 g).
Hier wordt de totale massa zo verdeeld dat één pil het gewicht heeft van 0,256 g.

Per pil is er 18,3 mg Hyoscyamus extract

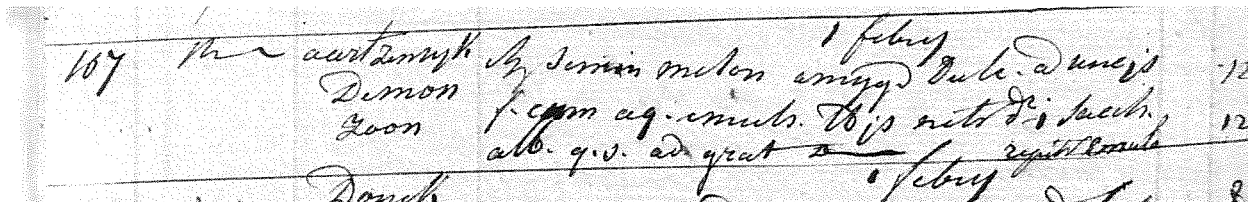
Prijs: 19(b)

1834.16

Fol. Senn. dr. iii. 6. James
Pulv. radix liquiritiae dr. ii.
Inf in Liq aq. fois (?) unc. viii (246,08 g);
Solve Sulf. Potass
- Soda aa dr iii (11,535 g)
syr rosarum sabel (?) unc. ii. (61,52 g).

Fol. Senn. dr.iii,(11,535 g)
Pulv. radix liquiritiae dr.ii (7,69 g)
Inf in Liq aq. fois(?) unc. viii(246,08 g);
Solve Sulf. Potass
- Soda aa dr iii(11,535 g)
syr rosarum sabel(?) unc.ii.(61,52 g).

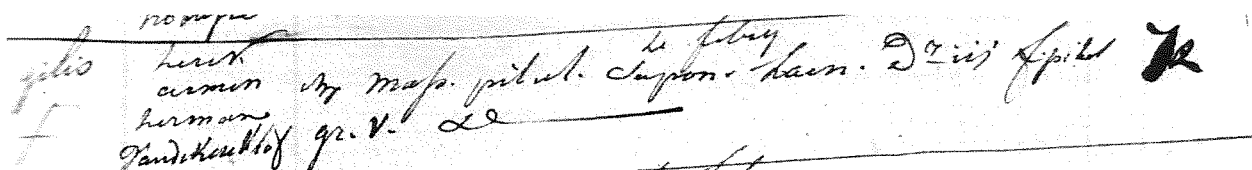
1835.107(febr)



Semen Melon
 Amygdalae dulcis aa Uncis is(1,5) (46,14 g)
 f. cum aq. emuls. tt is(30,760/2 = 15,38 cc)
 nitre(kaliumnitraat) dr.i(3,845 g)
 Sacch. alb. q. s. ad grat.

- Tt wijst op een fl.unc(vloeibare ons) is= 0,5 fl.unc.
- De verhoudingen wijzen op een electuarium. Prijs: 12(b) 2(c)

1835.115 (febr)

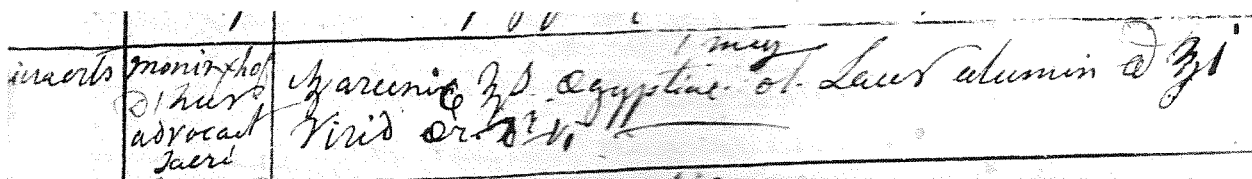


Mafs Pilul. sapon. haen dr.iii f.pilula gr.v.(0,32 g)

Cfr. Dorveault, blz. 1101: Pil.Purgative of Nat Form.3.

Prijs:12(b)

1838.405(mei).



Arsenic(blanc) unc(2 tekens),(half ons:15,38 g)
 Aegyptiae(unguentum),(antidotarium gandavense blz.161 of
 Dorveault blz. 953)
 Ol.laurocerasi.
 Alumina(aluminiumoxyde) aa unc(teken) i (30,76 g)
 (Aerugo)Viride aer(is)(cuprum aceticum) dr vi(23,07 g)

Dit zou ongeveer 130 gr. zalf zijn. Geen prijs.

Hirudo(Bloedzuigers).

Op de 260 voorschriften werden ze 25 maal voorgeschreven per 2 tot 12 stuks.

Farmacologie.

Er is bitter weinig dat de toets van de moderne kennis kan doorstaan en bijgevolg nu nog gebruikt wordt.

We denken hierbij aan digitalis, opium en morfine.

De kinine was reeds gekend; maar werd met een gans andere bedoeling gebruikt: koortswerend, eetlustbevorderend.

Prijzen.

We zullen eerst vermelden wat er in de voorschriftenboeken terug te vinden is.

Prijzen van bereidingen staan vermeld na de bereidingen t/m 31 december 1836 in drie kolommen van links naar rechts: (a), (b), (c). In (a) staat waarschijnlijk de hoofdmunt: gulden (fl) of frank. In (b) en (c) staan de onderdelen vermeld: stuivers of cents (zie eerste bereiding).

Na elk jaar t/m 1836 is er een lijst met schuldenaars met het bedrag dat nog te betalen is en wat er reeds van betaald is (zes kolommen): bv. begin 1836 (over 1835): 5 frank betaald, terwijl er nog 5 15 stond. Dit bedrag werd toch geschrapt. Een kwart van het aantal bedragen werd nooit betaald. Soms werd in een andere munt betaald: 8 fr. voor Fl. 5.

Dit zien we ook in de vermeldingen op de voor- en achter binnenomslag :
op de voorste binnenomslag (van deel I):

- 82 cronen, 85 franken, 25 gulden Brabant.

en op de achterste binnenomslag:

- Jan Nuyts ontv. den 26 7ber 1832: 6 gulden Nederlands.
- Van geleverde medec. voor den arm 20 kroon op 1831.
- 18 augst nog ontvangen 16 kroon in 10 stukken van 5 francs.
- 8 9 (novem)ber nog 24 stukken van 5 francs.

Op het einde van het Ancien Régime en de eerste vier decennia van de 19^{de} eeuw was het muntstelsel een ingewikkeld kluwen. Zo was er een onderscheid tussen rekenmunten en betaalmunten, dat het geheel niet eenvoudig maakte.

In boekhoudkundige documenten hanteerde men de rekenmunten, meestal de Vlaamse pond groten (1 pond = 20 schellingen; 1 schelling is 12 groten).

Bij de betaalmunten was er omstreeks 1790 de volgende 'top vijf': de dubbele soeverein, de soeverein, de kroon, de halve kroon en de plakiet. Belangrijk om weten is dat de eerste twee gouden munten waren, de andere drie waren van zilver.

De gulden (=20 stuivers of 100 cent, en 1 pond Vlaams =6 gulden) biedt ons de mogelijkheid om de omzetting tussen rekenmunten en courant geld te maken.

1 kroon had toen (1793) een koers van 3 gulden en 3 stuivers of 63 stuivers. (9)

Dan krijgen we de Franse invasie: stukken van groot formaat verdwijnen: kroon en dukaat (1 dukaat =3 gulden)..

Tijdens de Nederlandse tijd (1815-1830) wordt de nieuwe Nederlandse gulden als gelijkwaardig beschouwd aan de Brabantse rekgulden (oude gulden van Albrecht en Isabella).

De wet van 5 juni 1832 stelde de eenheid van het Belgisch Muntwezen vast, nl. de frank; deze werd onderverdeeld in 100 centiemen en had dezelfde waarde als de Franse frank. De definitie was

deze van de Franse geldeenheid, bepaald in de wet van 17 germinal jaar XI (april 1803). Vandaar dat men sprak van de franc germinal. Eén franc, Belgisch of Frans stemde overeen met 0,4725 gulden. De aanwezige munten: kronen, Franse francs, Nederlandse gulden, bleven wettig betaalmiddelen.

In 1832 was de kroon wel met meer dan de helft van zijn waarde verminderd (1 kroon naar 1,5 gulden of 30 stuivers). Dit kunnen we afleiden uit de omrekening van kroon naar frank (zie hoger) en Hfl.: 16 kroon voor 50 fr of Hfl 25 geeft Hfl 1,56 voor 1 Kroon.

Prijsbeoordeling van de eerste Magistrale bereiding(1829.1).

Prijs :1(a) 6(b) 0(c)

We berekenen de prijs aan de hand van de Taxe in de Ph. Leodienses 1741(blz. 225) en bekomen zo een bedrag van 26 stuivers(asses).

In 1790 bedroeg het dagloon van een arbeider 7 stuivers (9); dan krijgt men reeds een eerste indruk van de leefomstandigheden van toen.

Zondagrust.

We zien alle dagen voorschriften, dus geen rust op zon- en feestdagen.

Inspectie.

Van inspectie is er geen spoor in het voorschriftenboek terug te vinden. Wel waren het de Geneeskundige Commissies van de stad of het gebied, die toezicht hielden (zie annexen van de Belgica).

Dank.

Dank gaat hieruit naar apr. G. Gilijs, die de voorschriftenboeken ter beschikking heeft gesteld en nuttige informatie heeft bezorgd; ook naar apr. G. De Munck, die mij een beetje wegwijs gemaakt heeft in de oude bibliotheek van de KAVA.

Slotconclusie.

Deze herleidt zich tot de volgende vragen en bedenkingen:

Wanneer zou men de eerste voorschriftenboeken beginnen gebruiken zijn, misschien omdat er reglementering op was. Ik zou nog graag eens verder terug gaan en kijken wat erin de periode van de 16^{de} tot 18^{de} eeuw gebeurde.

Bereidingen worden nu wel elektronisch genoteerd, maar voorschriftenboeken zijn er nu niet meer

Noten:

(1) zie London Medical and Surgical Journal 1835 Volume 6, blz.462, Dr. Ryan's Trans. of the new Formulary of Hospitals.

(2) species diatragacanthi frigidi, Pharmacopoea leodiensis, 1741, blz. 101.

(3) Elixir de Stoughton, Dorvault, blz. 687.

(4) Dorvault, blz. 952 .

(5) Mithridatium daemocratis, Pharmacopoea leodiensis 1741, blz.90.

(6) Nederlandse Gewichten, Zevenboom en Dr. D. A. Wittop Koning.

(7) Pharmcopoea Borussica 1799.

(8) Pharmacopoea Leodiensis 1741.

(9) Raakvlak, Nieuwsbrief van de Intergeemeentelijke Dienst Archeologie Brugge en Ommeland 25-08-2004 of <http://www.raakvlak.be/nieuwsbrief.php?print=ok&itemno=62>

Apr. C. Desmidt

Vosselaar